

พระพุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมไทย

Buddhism with Thai social and culture changes

ประเด่น แบนปิง

วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Pradenmculp@gmail.com

บทคัดย่อ

สังคมและวัฒนธรรมไทยมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านโครงสร้างของความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มและระหว่างสมาชิกในสังคมตลอดเวลา การเปลี่ยนแปลงทางสังคมดังกล่าวนี้ย่อมเกิดขึ้นในระดับกลุ่มบุคคลและในระดับสถาบันทางสังคมไม่ว่าจะเป็นในสถาบันครอบครัว เครือญาติ การสมรส ครอบครัว เรือน สังคมนั้นยังประกอบด้วยวัฒนธรรม จำแนกออกได้เป็นองค์ประกอบ 2 ส่วน อันได้แก่ วัฒนธรรมด้านวัตถุ และวัฒนธรรมที่มิใช่วัตถุ วัฒนธรรมด้านวัตถุ คือสิ่งของเครื่องใช้อันเป็น สิ่งประดิษฐ์ที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่นการเปลี่ยนแปลงจากหม้อดินหุงข้าวด้วยฟืนมาเป็นการใช้หม้อหุงข้าว อัตโนมัตินี้ด้วยไฟฟ้า ส่วนวัฒนธรรมทางด้านที่มิใช่วัตถุ นั้นคือระบบค่านิยม บรรทัดฐาน และสัญลักษณ์ พระพุทธศาสนาเป็นสถาบันสำคัญของสังคมไทย มีความผูกพันที่เป็นพิเศษแตกต่างกับชาติอื่น คนไทยมีจิตใจเอื้อเฟื้อต่อศาสนาทุกศาสนาจนกลายเป็นบุคลิกภาพของสังคมไทยที่ เปิดโอกาสให้บุคคล นับถือศาสนาต่างๆ ได้โดยอิสระ และยอมให้ศาสนาทั้งปวงดำรงคงอยู่ในสังคมไทยโดยไม่ขัดขวาง สังคมไทยมีความสามารถในการที่จะนำเอาศาสนาพุทธเป็นพื้นฐานของชีวิต และหล่อเลี้ยงทำนุบำรุง ศาสนาให้มั่นคงอยู่ได้จนกลายเป็นศูนย์กลางศาสนาพุทธของโลกปัจจุบัน สถาบันพระสงฆ์กับ สังคมไทยมีความเกี่ยวข้อง สืบต่อกันมาแต่ละยุคแต่ละสมัย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการดำเนินชีวิต เรื่องของ ประเพณีวัฒนธรรม สถาปัตยกรรม ตลอดถึงศิลปกรรม ถึงแม้จะมีการเปลี่ยนแปลงไปเช่นไร พระพุทธศาสนาก็สามารถนำไปปรับใช้ได้ทุกยุคทุกสมัยตามคำกล่าวที่ว่า อกาลิก

คำสำคัญ : พระพุทธศาสนา, การเปลี่ยนแปลง, สังคม, วัฒนธรรมไทย.

Abstract

Thai society and culture are constantly changing in the structure of relationships between groups and between members of society. Such social change will occur at the individual level and at the level of social institutions, whether in the family, kinship, marriage, house. Society is also composed of culture. can be divided into two components: material culture and non-material culture material culture is an object that is a man-made invention For example, the change from clay pots for cooking rice with firewood to the use of automatic rice cookers with electricity. As for non-material culture, it is a system of values, norms and symbols. Buddhism is an important institution of Thai society. There is a special bond that is different from other nations. Thai people are generous to all religions and become the personality of Thai society. It allows people to practice different religions freely and allows all religions to exist in Thai society without hindrance. Thai society has the ability to put Buddhism as the basis of life. And nurture and maintain the religion to be stable until becoming the center of Buddhism in the world today. The Sangha Institute and Thai society are related. successively, each era, each era Whether it's a matter of life Concerning traditions, culture, architecture, as well as fine arts Even with any changes Buddhism can be applied in every era, according to the saying that Agaliko

Keywords: Buddhism, change. Society, Thai culture.

บทนำ

สังคมและวัฒนธรรม เป็นสิ่งที่แยกจากกันไม่ได้ เปรียบเสมือนเหรียญที่มีด้านหน้า และด้านหลัง สังคมนั้นหมายถึง กลุ่มคนที่อยู่ร่วมกันในบริเวณใดบริเวณหนึ่งมาช้านาน จนมีความรู้สึกร่วมกัน เป็นพวกเดียวกัน และมีภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณี และวิถีทางในการดำรงชีวิตร่วมกันเป็นแบบอย่างเดียวกัน วัฒนธรรมนั้นหมายถึง บรรดาขนบธรรมเนียม ประเพณี ภาษา และทุกสิ่งทุกอย่างที่คนในสังคมนั้น สร้างขึ้นมา เพื่อดำรงชีวิตอยู่ร่วมกัน เพราะฉะนั้นถ้าไม่มีสังคม ก็ไม่มีวัฒนธรรม ทั้งสองอย่างจึงเป็นของคู่กันอย่างแยกไม่ออกมนุษย์เป็นสัตว์โลกชนิดหนึ่ง ที่อยู่ด้วยตนเองตามลำพังไม่ได้

19-20 มีนาคม พ.ศ. 2565 ณ หอประชุมสมเด็จพระมหาธีรราชวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ต้องอยู่ร่วมกับผู้อื่น ตั้งแต่แรกเกิดจนตาย การทำความเข้าใจเกี่ยวกับสังคม และวัฒนธรรม จึงเป็น
เรื่องที่ไม่เพียงแต่สัมพันธ์กับกลุ่มคนเท่านั้น หากยังเกี่ยวข้องกับสถานที่ และเวลาอีกด้วย ซึ่งผลของ
ความสัมพันธ์เช่นนี้ ทำให้ลักษณะของสังคม และวัฒนธรรม เป็นสิ่งที่ไม่ใช่ภาพนิ่ง แต่เป็นภาพที่
เคลื่อนไหว เพราะฉะนั้นสังคม และวัฒนธรรม จึงมีธรรมชาติที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา สังคม
และวัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นพร้อมกับการเกิดของโลก มีการเคลื่อนตัวไปตามกาลเวลา
หรือแม้แต่ก่อนนั้นเสียอีก พระศาสดาแห่งพระพุทธศาสนาที่ยิ่งใหญ่ของโลกก็แสดงข้อคิดและคำสอนที่
ตระหนักถึงความจริงข้อนี้ พระพุทธเจ้าได้กล่าวว่า “อนิจจตา” (พระพรหมคุณาภรณ์.2553:
489) ความเป็นของไม่เที่ยง ภาวะที่สังขารทั้งปวงเป็นสิ่งไม่เที่ยง ไม่คงที่ เป็นอนิจจัง หมายถึง สังขาร
ทั้งหลายย่อมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ การเปลี่ยนแปลงจึงเป็นเรื่องที่แน่นอน หลักความจริงของโลก
อย่างหนึ่งก็คือ สรรพสิ่งย่อมเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ สังคมมนุษย์ก็เช่นเดียวกัน สิ่งต่าง ๆ สังคม เช่น
จำนวนประชากร บทบาทและสถานภาพของบุคคลในตำแหน่งต่าง ๆ จารีตและประเพณี อำนาจและ
หน้าที่ ความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยา เป็นต้น ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงเป็นธรรมดา ประเด็นสำคัญก็
คือ ทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาซึ่งศึกษาสังคมในแง่ของโครงสร้าง การจัดระเบียบทางสังคมต่าง
ๆ และวิถีของคนในสังคมให้ความสนใจในการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้าง การจัดระเบียบทางสังคม
และของวิถีของคนในสังคมเหล่านั้นเป็นการเฉพาะ ด้วยเหตุนี้เราจึงต้องให้ความหมายของการ
เปลี่ยนแปลงให้ชัดเจนลงไป

ความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

การเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Social Change) คือ กระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นใน
โครงสร้างและหน้าที่ของสังคม โครงสร้างของสังคม คือรูปแบบของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและ
กลุ่มสังคม หน้าที่ของสังคมกล่าวถึงผลที่ได้จากรูปแบบของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและกลุ่มสังคม
ผลที่เป็นไปตามปรารถนาหรือต้องการ (Desirable consequences) คือผลที่ได้จากการทำหน้าที่
ช่วยแก้ไขปัญหาที่เหมือนกันของบุคคล หรือกลุ่มสังคมให้ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ ส่วน
ผลที่ไม่เป็นไปตามปรารถนาหรือต้องการ (Undesirable consequences) คือผลที่ได้จากความ
ผิดพลาดของหน้าที่ที่ขัดขวางการนำมาซึ่งความสำเร็จ (นิเทศ ดินณะกุล. 2551: 6) การเปลี่ยนแปลง
ทางสังคม ก็คือ การปรับสภาพให้เหมาะสมหรือเปลี่ยนแปลงเพื่อจะได้รับมือกับเหตุการณ์ความ
รุนแรงที่จะเกิดขึ้นจากบุคคลหรือกลุ่มสังคม การกระทำเหล่านั้นเป็นผลทำให้เกิดการเปลี่ยนในโครง

สร้างหน้าที่ของสังคม การที่ระบบสังคม กระบวนการแบบอย่างหรือรูปแบบทางสังคม เช่น ขนบธรรมเนียมประเพณี ระบบครอบครัว ระบบการปกครองได้เปลี่ยนแปลงไป การเปลี่ยนแปลงทางสังคมนี้อาจเป็นไปในทางก้าวหน้าหรือถดถอย เป็นไปอย่างถาวรหรือชั่วคราวโดยวางแผนให้เป็นไปหรือเป็นไปเอง และที่เป็นประโยชน์หรือให้โทษก็ได้ทั้งสิ้น จึงสรุปได้ว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงของระบบความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในสังคม และการเปลี่ยนแปลงทางด้านโครงสร้างของความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มและระหว่างสมาชิกในสังคม และการเปลี่ยนแปลงทางด้านโครงสร้างของความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มและระหว่างส่วนประกอบของสังคมนั้น

ลักษณะของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมแตกต่างกันออกไปตามหลักเกณฑ์ที่ใช้เป็นแนวทาง เช่นการเปลี่ยนแปลงตามระยะเวลาในการเปลี่ยนแปลงการแบ่งตามแหล่งที่มาของปัจจัยสำคัญในการเปลี่ยนแปลง การแบ่งตามรูปแบบของการเปลี่ยนแปลง การแบ่งตามทิศทางของการเปลี่ยนแปลง และการแบ่งตามระดับของการเปลี่ยนแปลง (สนธยา พลศรี. 2545 : 97) การแบ่งตามระยะเวลาในการเปลี่ยนแปลง แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ 1. การเปลี่ยนแปลงอย่างช้า ๆ หรือค่อยเป็นค่อยไปในเวลานาน 2. การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วหรือแบบฉับพลัน รูปแบบของการเปลี่ยนแปลงมี 2 ประการคือ 1) การเปลี่ยนแปลงจากภายใน (Endogenous Change) เช่น จากการประดิษฐ์คิดค้นวิธีการผลิตใหม่ขึ้นในสังคมนั่นเอง 2) การเปลี่ยนแปลงจากภายนอก (Exogenous Change) เช่น การรับเอาเทคโนโลยี หรือสิ่งประดิษฐ์ (invention) จากภายนอก การล่าอาณานิคมของจักรวรรดินิยมอังกฤษต่ออินเดีย หรือตัวอย่างร่วมสมัย ได้แก่ เทคโนโลยีสารสนเทศ การเปลี่ยนแปลงที่มาจากภายนอกนี้บางครั้งก็เกิดขึ้นโดยสมัครใจ และเลือกสรรโดยสังคมผู้เปลี่ยนแปลง

เมื่อเราพิจารณาถึงทิศทางและลักษณะของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ก็ย่อมต้องพิจารณาถึงคำว่า“ความก้าวหน้า” การพัฒนา และ “วิวัฒนาการ” “ภาวะความทันสมัย” และการปฏิวัติสังคมด้วย เพราะคำเหล่านี้ล้วนมีความหมายและเนื้อหาสาระเกี่ยวข้องกันอยู่มาก

1) ความก้าวหน้า เป็นคำที่แฝงด้วยการวัดด้วยค่านิยม หมายถึงการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่”พึงปรารถนา” จากจุดที่มีความพึงพอใจน้อยกว่าไปสู่จุดที่พึงพอใจมากกว่า ปัญหาที่เกี่ยวข้องคือพึงปรารถนาของใครหรือสมาชิกกลุ่มใด

2) วิวัฒนาการหมายถึง การเปลี่ยนแปลงในปริมาณมากบ้างน้อยบ้าง เป็นการเปลี่ยนแปลงจากสภาพที่ง่ายกว่า ไปสู่สภาพที่ซับซ้อนกว่าส่วนใหญ่หมายถึงการเปลี่ยนแปลงก้าวหน้าที่เป็นไปเองโดยไม่มีใครวางแผน แต่ก็มีสิ่งสมพอกพูนกัน ต่อ ๆ ไป

3) การพัฒนาสังคม (Social Development) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่มีทิศทาง มีเป้าหมายตามเจตจำนงของคนในสังคมที่แสดงออกในรูปของการวางแผนหรือไม่ก็ได้

4) การทำให้เป็นสมัยใหม่ (Modernization) หมายถึง การมีความเจริญรุ่งเรืองตามสมัย โดยเฉพาะหมายถึงเจริญให้ทันหรือเหมือนอย่างประเทศตะวันตก เช่น การมีเครื่องอุปกรณ์ความสะดวกมีดีการมีถนน มีร้านสรรพสินค้า เป็นต้น มักจะนิยมวัดด้วยเกณฑ์ของอุปโภคและบริโภคโดยอาศัยมาตรฐานจากสังคมที่ทันสมัยแล้วดังกล่าว

5) การปฏิวัติสังคม (Social Revolution) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลันของระเบียบสังคม โดยเฉพาะการจัดลำดับสูงต่ำของชนชั้นสังคมที่เคยมี การปฏิวัติสังคมมีผลเป็นการรื้อโครงสร้างสังคมเดิม ทำให้กลุ่มอำนาจที่เคยมีอภิสิทธิ์และเกียรติภูมิสูญเสียสิ่งเหล่านี้ไปอย่างสิ้นเชิง เช่นการปฏิวัติรัสเซีย ปี 1917 การปฏิวัติจีน ปี 1949

ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างน้อยมีด้วยกัน ๒ ระดับ (วิเชียร รักการ. 2539: 15) คือ ระดับกลุ่มคนย่อย ๆ เป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของกลุ่มคนบางกลุ่ม การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมกลุ่มอาจนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงปทัสถานและนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคมได้ ระดับสถาบันหรือระดับองค์การ การเปลี่ยนแปลงระดับนี้เกิดจากการเปลี่ยนแปลงในสถาบันครอบครัว สถาบันทางเศรษฐกิจหรือสถาบันการเมืองและการปกครอง เป็นต้น และการเปลี่ยนแปลงในระดับนี้จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างของสังคมได้เช่นเดียวกัน

ในการพิจารณาปัจจัยอื่นเป็นมูลเหตุของการเปลี่ยนแปลงนักคิดและนักปรัชญา รวมทั้งคนทั่วไปมักจะกล่าวถึงปัจจัยต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1) ปัจจัยทางภูมิศาสตร์และดาราศาสตร์ เช่น บางคนเชื่อว่าภูมิอากาศอบอุ่นทำให้สังคมพัฒนาอุตสาหกรรมได้สำเร็จ

- 2) ปัจจัยทางชีววิทยาซึ่งรวมรวมถึงการถ่ายทอดทางพันธุกรรมของความสามารถทางปัญญา เช่น ความเหนือกว่าและความด้อยกว่าของลักษณะทางชีววิทยาที่มีผลต่อความสามารถของสังคมในการเปลี่ยนแปลง
 - 3) ปัจจัยทางการเมืองและการทหาร ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้เองและละเลยการพิจารณาองค์ประกอบของสังคม เช่น กลุ่มค่านิยมทางสังคม สถาบันทางสังคมไป
 - 4) ปัจจัยทางเทคโนโลยี เช่น การประดิษฐ์คิดค้นบางอย่างได้เกิดผลต่อการเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะเทคโนโลยีสารสนเทศนั้นได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมหาศาลในโลกยุคปัจจุบัน จนทำให้เรียกว่าเป็นโลกไร้พรมแดน
 - 5) ปัจจัยทางเศรษฐกิจ เนื่องจากมนุษย์จะต้องทำมาหากิน ด้วยเหตุความต้องการทางเศรษฐกิจเหล่านี้เองมนุษย์อาจก่อการเปลี่ยนแปลงได้ เช่น เกษตรกรรม และอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก
 - 6) ปัจจัยทางศาสนาและอุดมการณ์ ความคิด ความเชื่อ อุดมการณ์และศาสนา อาจเป็นปัจจัยต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้
 - 7) ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ชีตจำกัดด้านทรัพยากรและระบบนิเวศ ภัยพิบัติด้านอุตสาหกรรม
 - 8) ปัจจัยด้านสังคมวัฒนธรรม เช่น ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมระดับรากหญ้า (Grassroot Movement) ขบวนการฟื้นฟูวัฒนธรรม
- การเปลี่ยนแปลงสังคมมีปัจจัยใดเพียงปัจจัยเดียวเป็นมูลเหตุ (Mono-causal and Deterministic) อันที่จริงแล้วการเปลี่ยนแปลงทางสังคมต้องอาศัยเหตุปัจจัยหลายอย่างประกอบกัน (Multi Causal) จะอาศัยปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งโดยลำพังย่อมไม่ได้

พระพุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรมไทย

พระพุทธศาสนาเป็นสถาบันสำคัญของสังคมไทย สังคมไทยมีความผูกพันกับสถาบันศาสนาในลักษณะที่เป็นพิเศษแตกต่างกับชาติอื่น ในโลกแม้แต่ชาติตะวันตก นับเป็นเอกลักษณ์ที่เป็นพิเศษ นั่นคือ คนไทยมีจิตใจเอื้อเพื่อต่อศาสนาทุกศาสนาจนกลายเป็นบุคลิกภาพของสังคมไทยที่เปิดโอกาสให้บุคคลนับถือศาสนาต่างๆ ได้โดยอิสระ และยอมให้ศาสนาทั้งปวงดำรงคงอยู่ในสังคมไทยโดยไม่ขัดขวาง ความมหัสจรรย์ ในเรื่องนี้ อยู่ที่ตรงว่า ทศนคติดังกล่าวเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาแต่สมัยโบราณ

และต่อมาจนถึงปัจจุบัน นับเป็นความคิดและการกระทำที่ก้าวหน้าล้ำสมัยเกินกว่านานาประเทศในโลก แม้อารยประเทศ (พวงผกา คุโรวาท. 2539 : 201) สังคมไทยไม่เพียงแต่ไม่ขัดขวาง แต่ยังเอื้อเฟื้อแผ่ศาสนาอื่นที่แม้จะไม่ใช่ศาสนาที่ตนไม่ยอมรับ ดูได้จากพระราชจริยวัตรของประมุขของชาติไทยแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน ดูได้จากพฤติกรรมของคนไทยนับตั้งแต่ประเทศจนถึงทศวรรษนี้ ประเทศไทยไม่เคยมีความขัดแย้งในเรื่องศาสนาจนกลายเป็นปัญหาใหญ่ แม้ว่าในบางโอกาสจะมีชนบางกลุ่มพยายามทำให้เกิดความขัดแย้งในทางศาสนาหรือ ชักนำให้เกิดความรู้สึกเช่นนี้ แต่ก็ไม่สามารถจะลบล้างความจริงในสังคมไทยไปได้ นั่นคือการชักจูงหรือการยุยงเช่นนั้นไม่ก่อให้เกิดผลใดๆ ได้

สถาบันพระพุทธศาสนากับสังคมไทยมีความสัมพันธ์ในสาระสำคัญ ดังนี้

- 1) สังคมไทยยอมรับศาสนาพุทธ เป็นศาสนาสำคัญประจำชาติ
- 2) แต่ในขณะเดียวกันยอมให้ศาสนาสำคัญต่างๆ ได้ตั้งอยู่ในประเทศไทย เช่น ศาสนาฮินดู คริสต์ อิสลาม เป็นต้น
- 3) ศาสนาพุทธเป็นบ่อเกิดสำคัญประการหนึ่งของขนบธรรมเนียมประเพณี กฎเกณฑ์ กฎหมาย ค่านิยม วิถีชีวิตของชาวไทย
- 4) ศาสนาพุทธเป็นสถาบันสำคัญที่ช่วยให้จตุรรวมจิตใจของคนไทยอย่างแน่นแฟ้น เป็นเสมือนพลังผูกพันคนในชาติเข้าด้วยกันให้ดำรงชีวิตร่วมกัน โดยมีความขัดแย้งน้อยที่สุด
- 5) ศาสนาพุทธได้กลายเป็นกลไกที่ช่วยขจัดปัดเป่าความขัดแย้งและสร้างความสงบในสังคม
- 6) สังคมไทยมีความสามารถในการที่จะนำเอาศาสนาพุทธเป็นพื้นฐานของชีวิต และหล่อเลี้ยงทำนุบำรุงศาสนาให้มั่นคงอยู่ได้จนกลายเป็นศูนย์กลางศาสนาพุทธ ของโลกปัจจุบัน แม้ศาสนาพุทธจะเป็นศาสนาต่างดาวที่เกิดในประเทศอินเดีย ศูนย์กลางในที่นี้หมายถึง ปริมาณของผู้ที่ยึดถือศาสนาพุทธ เมื่อเปรียบเทียบกับประชากรของประเทศ อิทธิพลของศาสนาต่อชีวิตต่อประชากร การรักษารธรรมและวินัย รวมทั้งสาระสำคัญที่เป็นหลักการแห่งศาสนา การนำเอาพระธรรมวินัยมาปฏิบัติ และการเสริมสร้างสถาบันสงฆ์ให้ถึงพร้อมทั้งใน ด้านองค์การและการปฏิบัติสืบทอดพระศาสนา การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างอุปถัมภ์ต่างๆ ของสถาบันศาสนาพุทธเข้ากับชีวิตของประชาชน โดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชาวบ้านหรือสงฆ์กับคนไทย
- 7) นอกจากจะนำหลักศาสนาพุทธมาปฏิบัติในชีวิตประจำวัน สังคมไทยยังนำสิ่งที่มีคุณค่า

ของศาสนาอื่นมาใช้ผสมผสานกับหลักศาสนาพุทธ อย่างไม่ขัดแย้ง อาทิ พิธีกรรมของศาสนาพราหมณ์ (ขึ้นบ้านใหม่ ศาลพระภูมิ) หรือลัทธิขงจื๊อ (การยกย่องบูชาบรรพบุรุษ การแสดงความกตัญญูต่เวทีต่อผู้มีพระคุณ)

8) สังคมไทยมีบุคลิกภาพอันเป็นเอกลักษณ์อีกประการหนึ่ง นั่นก็คือ สมาชิกของสังคมพร้อมที่จะเข้าร่วมในกิจการของศาสนาอื่นโดยไม่ถือว่าเป็นการเสื่อมเสียหรือเป็นบาป หรือเป็นปมด้อยแต่อย่างใด

9) สังคมไทยไม่ถือว่า สมาชิกในสังคมไทยต้องขาดคุณสมบัติหรือสิทธิพึงมีพึงได้ หากนับถือศาสนาอื่น เช่น การรับราชการ หรือการมีส่วนทางการเมือง

10) สถาบันครอบครัวของสังคมไทย ยอมรับการแต่งงานต่างศาสนาได้ ซึ่งก็นับว่าเป็นสิ่งพิเศษเพราะสถาบันครอบครัวนี้เป็นพื้นฐานสำคัญของสถาบัน สังคมและเป็นคนผูกพันอย่างใกล้ชิดระหว่างบุคคลและไม่ถือว่าหากยึดถือศาสนา อื่นใดนอกเหนือศาสนาพุทธ

11) สถาบันกฎหมายของประเทศให้ความสำคัญกับศาสนาทั้งปวง และยอมรับที่จะให้การคุ้มครองป้องกันศาสนาและลัทธิความเชื่อทั้งหลายที่ไม่ ขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน

บทบาทของพระพุทธศาสนากับสังคมและวัฒนธรรมไทย

พระพุทธศาสนาเติบโตขึ้นมาหลายต่อหลายศตวรรษ แนวทางการสั่งสอนและการประพฤติปฏิบัติแตกแยกออกไป และขยายตัวไปในหลายต่อหลายประเทศ จนมีวัฒนธรรมประเพณีที่ต่างๆ กันออกไป และมีการอธิบายคำสอนของพระศาสดาที่ต่างๆ กันออกไป มีระเบียบวินัยและขั้นตอนของการปฏิบัติธรรม ทั้งสำหรับบรรพชิตและฆราวาส แม้จะมีการใช้รูปเคารพ และพิธีกรรมต่างๆ จนบางครั้งออกไปยังกับว่าเป็นศาสนาพราหมณ์ หรือปนไปกับไสยเวทวิทยา โดยเราต้องไม่ลืมว่ากำเนิดของพุทธศาสนาเมื่อกว่า 2,500 ปีมาแล้วในชมพูทวีปนั้น อิทธิพลของโลกทัศน์แบบพราหมณ์และของคนอินเดียในสมัยนั้น ย่อมมีส่วนเกี่ยวพันกับโลกทัศน์ของชาวพุทธอยู่มากน้อย โดยที่ถ้าจับเนื้อหาของพุทธศาสนาผิดพลาดไป เราจะหลงอยู่กับประเพณีและพิธีกรรมนั้นๆ ดังที่พระพุทธองค์ทรงเตือนไว้ไม่ให้ติดในศีล หรือในพรตนอกไปจากนี้แล้ว เรายังต้องสามารถทำใจไว้ให้แยกคายได้ด้วยว่า จะนำความเป็นอกาลิโกของพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้กับสังคมร่วมสมัยได้อย่างไร

ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน เป็นการกล่าวถึงสถาบันพระสงฆ์กับสังคมไทยที่มีความเกี่ยวข้องกันมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล (วินัย พงศ์ศรีเพียร, วีรวัลย์ งามสันติกุล. 2549 : 13) ในประเทศไทยสืบเนื่องมาจากหลังจากพระเจ้าอโศกทรงอุปถัมภ์การทำสังคายนาครั้งที่ ๓ แล้วส่งสมณทูตมาประกาศพระศาสนาในประเทศต่าง ๆ มีพระโสณะกับพระอุตตระ เข้ามาสู่ดินแดนสุวรรณภูมิ พระพุทธศาสนาจึงมีความเกี่ยวข้องกับคนไทยเรามาตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการดำเนินชีวิต เรื่องของประเพณีวัฒนธรรม สถาปัตยกรรม ตลอดจนศิลปกรรม การประกาศพระศาสนาในยุคแรกพระสงฆ์ในฐานะเป็นสถาบันหนึ่งของพระพุทธศาสนาเป็นผู้สืบทอดดำเนินการ เป็นแบบอย่างของการปฏิบัติตนในทางที่ดีดังเช่นพระพุทธองค์ทรงเห็นความสำคัญของพลังพระสงฆ์ที่ผ่านการฝึกฝนตนเองดีแล้วว่า จะก่อให้เกิดความสุขแก่ประชาชน (สุชา สงฆสุส สามคคี) ฉะนั้น จึงแสดงอริยมรรคมงคลแปด อันเป็นทางที่นำไปสู่ความเป็นผู้เจริญ เป็นอารยชน เมื่อตนเองดับทุกข์ได้แล้ว ก็ควรจะเผยแผ่แจกจ่ายแนวทางนั้นแก่ผู้อื่นด้วย ดังนั้น จึงมีพุทธดำรัสส่งพระสาวกออกประกาศศาสนาด้วยคำว่า

"ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เธอจงเที่ยวจาริกไป เพื่อประโยชน์และความสุข ของคนเป็นจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์โลก จงประกาศพรหมจรรย์ อันมีความงามทั้งเบื้องต้น ท่ามกลาง และ ที่สุด ผู้มีกิเลสธุลีในดวงตาน้อย มีอยู่" (วิมพา. 4/32/32) ในพหุการสูตร พระพุทธเจ้าทรงแสดงการพึ่งพากันระหว่างบรรพชิตกับคฤหัสถ์ว่า "ภิกษุทั้งหลาย พรหมณ์และคฤหบดี ทั้งหลาย เป็นผู้มัวอุปการะมากแก่เธอทั้งหลาย บำรุงเธอทั้งหลาย อยู่ด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และยารักษาโรค แม้เธอทั้งหลาย ก็จงเป็นผู้มัวอุปการะมาก แก่พรหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย จงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะ บริสุทธิ์ บริบูรณ์สิ้นเชิง แก่พรหมณ์และคฤหบดีเหล่านั้นเถิดฯ ภิกษุทั้งหลาย ชาวบ้านและนักบวชทั้งหลาย ต่างอาศัยกันและกัน ด้วยอำนาจามิสทาน และ ธรรมทาน อยู่ประพาศติพรหมจรรย์นี้ เพื่อต้องการสลัดโอฆะเพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบ ด้วยอาการอย่างนี้ ฯ" (ขุ.อิติ. 25/287/314)

ในสังคัลโลวาหสูตร พระพุทธเจ้าได้แสดงความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชนที่มีต่อกัน ดังนี้ ดูกร คฤหบดี สมณพรหมณ์ ผู้เป็นทิศเบื้องบน อันกุลบุตรพึงบำรุงโดยฐานะ 5 คือ

- 1) ด้วยกายกรรม ประกอบด้วยเมตตา
- 2) ด้วยวาจากรรม ประกอบด้วยเมตตา
- 3) ด้วยมโนกรรม ประกอบด้วยเมตตา

4) ด้วยความเป็นผู้ไม่ปิดประตู คือ เต็มใจต้อนรับ

5) ด้วยการจัดหาอามิสทาน คือการถวาย

สมณพราหมณ์ ผู้เป็นทิศเบื้องบน เมื่อได้รับการบำรุงจากกุลบุตร โดยฐานะ 5 อย่างแล้ว ย่อม
อนุเคราะห์กุลบุตร โดยฐานะ 6 อย่าง (ที.ปา. 11/204/205) คือ

1) สอนให้ละเว้นความชั่ว

2) แนะนำให้ตั้งอยู่ในความดี

3) อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันงาม

4) สอนสิ่งที่ยังไม่เคยได้สดับเล่าเรียน

5) ชี้แจงให้เข้าใจชัดในสิ่งที่สดับเล่าเรียนแล้ว

6) บอกทางสวรรค์ให้

สรุปและข้อเสนอแนะ

สังคมและวัฒนธรรมไทยมีการเปลี่ยนแปลงของระบบความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในสังคม และการเปลี่ยนแปลงทางด้านโครงสร้างของความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มและระหว่างสมาชิกในสังคม และการเปลี่ยนแปลงทางด้านโครงสร้างของความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มและระหว่างส่วนประกอบของสังคม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมดังกล่าวนี้ย่อมเกิดขึ้นในระดับกลุ่มบุคคลและในระดับสถาบันทางสังคมไม่ว่าจะเป็นในสถาบันครอบครัว เครือญาติ การสมรส ครอบครัว สังคมนั้นยังประกอบด้วยวัฒนธรรม จำแนกออกได้เป็นองค์ประกอบ 2 ส่วน อันได้แก่ วัฒนธรรมด้านวัตถุ และวัฒนธรรมที่มิใช่วัตถุ สังคมไทยเป็นสังคมที่มีทั้งเหมือนและแตกต่างกันกับสังคมในประเทศอื่นๆ ทั่วโลก ที่ว่าเหมือนกันก็คือ เป็นสังคมมนุษย์เหมือนกัน แต่ละสังคมต่างก็เกี่ยวข้องกับเรื่องของโครงสร้างสังคม ระบบทางเศรษฐกิจ และระบบความเชื่อเหมือนกัน แต่ที่ต่างก็เนื่องมาจากการอยู่ในตำแหน่งทางภูมิศาสตร์ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และมีความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ ที่แตกต่างกัน การปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมดังกล่าว ทำให้มีรูปแบบทางวัฒนธรรม แตกต่างไปจากสังคมอื่นๆ

พระพุทธศาสนาเป็นสถาบันสำคัญของสังคมไทย มีความผูกพันที่เป็นพิเศษแตกต่างกับชาติอื่น คนไทยมีจิตใจเอื้อเฟื้อต่อศาสนาทุกศาสนาจนกลายเป็นบุคลิกภาพของสังคมไทยที่ เปิดโอกาสให้บุคคลนับถือศาสนาต่างๆ ได้โดยอิสระ และยอมให้ศาสนาทั้งปวงดำรงคงอยู่ในสังคมไทยโดยไม่

ขัดขวาง นับเป็นความคิดและการกระทำที่ก้าวหน้าล้ำสมัยเกินกว่านานาประเทศในโลก สังคมไทยมีความสามารถในการที่จะนำเอาศาสนาพุทธเป็นพื้นฐานของชีวิต และหล่อเลี้ยงทำนุบำรุงศาสนาให้มั่นคงอยู่ได้จนกลายเป็นศูนย์กลางศาสนาพุทธ ของโลกปัจจุบัน การนำเอาพระธรรมวินัยมาปฏิบัติ และการเสริมสร้างสถาบันสงฆ์ให้ถึงพร้อมทั้งใน ด้านองค์การและการปฏิบัติสืบทอดพระศาสนา สถาบันพระสงฆ์กับสังคมไทยที่มีความเกี่ยวข้องกันมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล สืบต่อกันมาแต่ละยุคแต่ละสมัย พระพุทธศาสนาจึงมีความเกี่ยวข้องกับคนไทยเรา ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการดำเนินชีวิต เรื่องของประเพณี วัฒนธรรม สถาปัตยกรรม ตลอดจนศิลปกรรม

References

- दनัย ไชยโยธา. **พื้นฐานทางสังคมวิทยาการศึกษา**.กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2534.
- ธีรนาถ กาญจนอักษร.ชาย หลุย: **กับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม**.กรุงเทพฯ : บริษัทเอ็ดมันเพรสโปรดักส์, 2542
- นิเทศ ดินณะกุล.**การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม**.กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551
- พระพรหมคุณาภรณ์. **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม**.กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์บริษัท สหธรรมิก จำกัด 2553
- พวงผกา คุโรวาท. **ศิลปะและวัฒนธรรมไทย**.กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์รวมสาส์น(1977)จำกัด, 2539.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542** . กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, 2546.
- วิเชียร รักการ, **วัฒนธรรมและพฤติกรรมของไทย**. กรุงเทพมหานคร : โอเอสพริ้นติ้งเฮ้าส์ , 2539.
- วินัย พงศ์ศรีเพียร, วีรวัลย์ งามสันติกุล. **พระพุทธศาสนาและสถาบันสงฆ์กับสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร :สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2549
- สนธยา พลศรี,ผศ. **หลักสังคมวิทยา**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2545